

Adviesdocument EH-012012

Onderzoeksgebied zoeklocatie overnachtingshaven Bergambacht, gemeente Bergambacht

Archeologische en cultuurhistorische inventarisatie en waardering: bureauonderzoek

Datum: augustus 2012

Opdrachtgever: CSO Adviesbureau

Eckhart Heunks | Landschapsarcheoloog

Kievitdwardsstraat 26
3514 VE, Utrecht

www.eckhartheunks.nl
E-mail: eckhart.heunks@planet.nl
Tel. 06-15967867 / 030-2730515

Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens:

Onderzoeksmeldingsnummers (ARCHIS): 52508

Datum uitvoering : juni 2012

Uitvoerder : drs. E. Heunks | landschapsarcheoloog

Documentnr. : EH-012012

Status document : eindconcept

Beheer documentatie : drs. E. Utrecht

Opdrachtgever : CSO Adviesbureau

Contactpersoon : drs. M. Cordes
Postbus 2
3980 CA Bunnik

Bevoegd gezag : Gemeente Bergambacht

Onderzoeksgebied zoeklocatie overnachtingshaven Bergambacht

Locatiegegevens:

Provincie : Zuid-Holland

Gemeente : Bergambacht

Plaats : Bergstoep

Toponiem : uiterwaarden Bergstoep

Kaartbladen : 38C

RD coördinaten : westhoek : 113.570-437.015
oosthoek : 114.215-437.210
centrum : 113.820-437.100

Inhoudsopgave

1 Inleiding	3
1.1 Kader en onderzoeksopzet	3
1.2 Afbakening onderzoeksgebied	4
1.3 Beleidskader	5
1.4 Kwaliteitsborging	7
2 Gebiedsanalyse	8
2.1 Paleo-landschappelijke opbouw en bewoningsgeschiedenis (gebiedsbiografie)	8
2.2 Bekende vindplaatsen en archeologische verwachting	12
2.3 Cultuurhistorische kenmerken (waardering)	14
3 Conclusies en aanbevelingen	16
3.1 Conclusies gebiedsanalyse	16
3.2 Maatregelen in het kader van de archeologische monumentenzorg	16
3.3 Handreikingen voor een cultuurhistorisch verantwoord ontwerp	17
Geraadpleegde bronnen	18

1 Inleiding

1.1 Kader en onderzoeksopzet

In de uiterwaarden van de Lek ligt ter hoogte van Bergambacht een locatie die mogelijk ingericht kan worden als overnachtingshaven voor binnenvaartscheven. De haalbaarheid hiervan wordt thans door Rijkswaterstaat in kaart gebracht. Eén van de conditionerende factoren hierbij vormt het aspect archeologie. De realisatie van een overnachtingshaven kan gepaard gaan met, voor het archeologisch bodemarchief verstorende activiteiten. Conform de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) dient tijdig archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd om inzage te krijgen in de aan- of afwezigheid van mogelijk aanwezige archeologische waarden en de nemen stappen ten behoeve van een zorgvuldige omgang hiermee.

Onderhavige bureaustudie betreft een analyse van de archeologische waarden en verwachtingen op basis waarvan een indruk wordt verkregen van de noodzakelijke vervolgstappen ten aanzien van het archeologisch onderzoekstraject. Daarnaast is een globale cultuurhistorische analyse uitgevoerd op basis waarvan in de aanbevelingen handreikingen worden geboden ten behoeve van een cultuurhistorisch verantwoord planontwerp.

Het onderzoek heeft zich beperkt tot een bureauonderzoek. Dit onderzoek betrof een gebiedsanalyse waarbij de paleo-landschappelijke, archeologische, historische en in bredere zin cultuurhistorische kenmerken van het onderzoeksgebied zijn onderzocht. Hiertoe is onder andere gebruik gemaakt van (zie ook overzicht van bronnen):

- actuele fysisch geografische gegevens;
- historisch kaartmateriaal;
- Actueel Hoogtebestand Nederland;
- ARCHIS, IKAW, gemeentelijke verwachtingskaart van de gemeente Bergambacht;
- Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland (CHS)

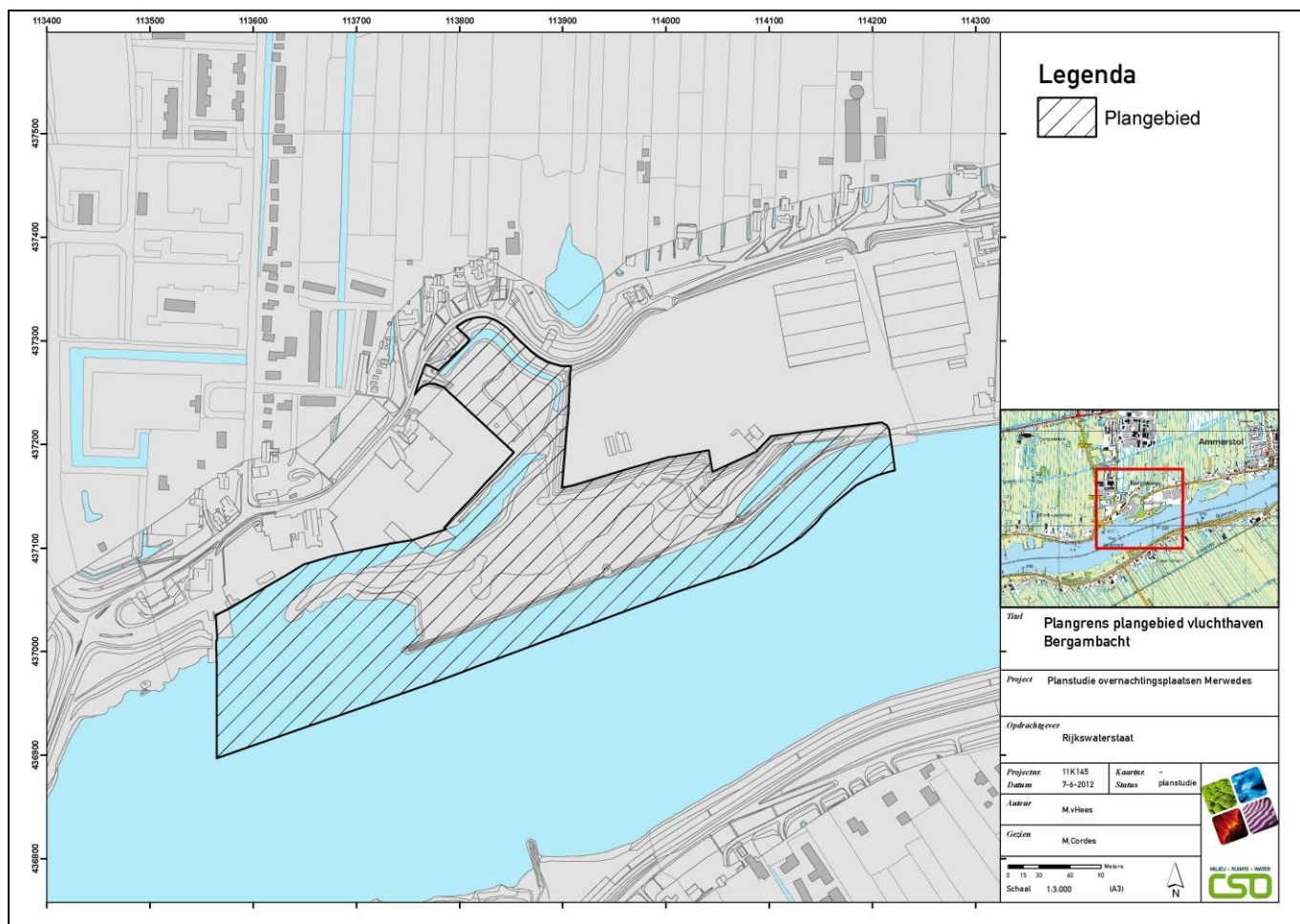
De archeologische analyse heeft geresulteerd in een gebiedsspecifiek overzicht van archeologische verwachtingen en bekende archeologische vindplaatsen. In de aanbevelingen zijn op basis van de onderzoeksresultaten concrete voorstellen gedaan in het kader van de AMZ.

De cultuurhistorische analyse heeft geresulteerd in een overzicht van bekende cultuurhistorische relictten (punten, lijnen, patronen) met duiding van de betekenis aan de hand van een historische analyse van het gebied. In de aanbevelingen worden handreikingen gedaan om aangetroffen cultuurhistorische kenmerken (identiteiten) te benutten voor een gebiedseigen ontwerp.

1.2 Afbakening onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied zoeklocatie overnachtingshaven Bergambacht ligt in de uiterwaarden van de Lek ter hoogte van Bergambacht-Bergstoep. Het grootste deel van de locatie bestaat uit bosopslag (wilgenbos), de randen worden gevormd door wateroppervlakken. De westgrens wordt gevormd door de veerstoep van Bergstoep, de noordgrens en oostgrens ligt bij de bedrijventerreinen van Bergstoep. De

zuidgrens wordt gevormd door de oever van de Lek. Het onderzoeksgebied heeft een oppervlakte van *** ha.

Figuur 1.1. Ligging van het onderzoeksgebied zoeklocatie overnachtingshaven Bergambacht.

1.3 Beleidskader

1.3.1 Beleid ten aanzien van de archeologie

Vanaf 1 september 2007 is de Wet Archeologische Monumentenzorg (Wamz) van kracht. De Wamz betreft een actualisatie van de Monumentenwet 1988, met als doelstelling archeologie als volwaardig beleidsveld te integreren in het ruimtelijk planproces. Doelstellingen van de Wamz zijn:

- het tijdig in kaart brengen en waarderen van archeologische vindplaatsen;
- het voorkomen van schade aan behoudenswaardige archeologische resten bij uitvoering van inrichtingsplannen door planaanpassing, inpassing en beschermende maatregelen (Behoud *in situ* beginsel);
- indien behoud *in situ* niet mogelijk is tijdige berging en documentatie conform vastgestelde kwaliteitsnormen (behoud *ex situ*).

In de nieuwe regelgeving dienen de kosten voor het veiligstellen van archeologische waarden gedragen te worden door de initiatiefnemer.

Beleid en bescherming op rijksniveau

De zorg voor het bodemarchief is in de praktijk voor het grootste deel gedelegeerd aan het gemeentelijke, en in mindere mate het provinciale niveau. Het Rijk zelf beschermt alleen archeologische vindplaatsen van nationale en internationale waarde (archeologische rijksmonumenten; AMK-terreinen). Daarnaast hanteert het Rijk de landsdekkende grootschalige Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) mede als uitgangspunt bij beslissingen omtrent de noodzaak tot archeologische onderzoeken in ruimtelijke planvorming. Is er op basis van deze kaart sprake van verhoogde verwachtingen dan dienen bijvoorbeeld bij m.e.r.- en tracéwetprocedures archeologisch vindplaatsen tijdig te worden opgespoord.

In 2007 is een convenant tot stand gekomen tussen RWS en RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed). Hierin zijn afspraken gemaakt over de manier waarop RWS het aspect archeologie meeneemt in haar projecten en hoe de RCE daarbij ondersteunt/adviseert. Per project kan de intensiteit van deze ondersteunende rol variëren. In veel gevallen, en met name bij de kleinere projecten neemt de gemeente het voortouw ten aanzien van het archeologisch besluitvormingsproces.

Beleid en bescherming op provinciaal niveau

Met de invoering van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is de rol van de provincies in de ruimtelijke planvorming veranderd. Ze hebben niet meer de taak om plannen van gemeenten te toetsen en goed te keuren. Wel heeft de provincie inspirerende, dirigerende of correctieve instrumenten ter beschikking om het provinciaal belang te behartigen. Vanuit een sturende rol kunnen provincies uitgangspunten en belangen vastleggen in een structuurvisie en/of een verordening, met als doel dat deze doorwerking krijgen in gemeentelijke structuurvisies en bestemmingsplannen. In de provinciale Structuurvisie van Zuid-Holland zijn de verschillende provinciale belangen samenhangend weergegeven. Cultuurhistorie is een van de aspecten die van provinciaal belang zijn. Het 'provinciaal belang cultuurhistorie' is verbonden aan enerzijds het behoud van de cultuurhistorische hoofdstructuur en anderzijds de ontwikkeling en het behoud van waardevolle landschappen in Zuid-Holland. De 'Regioprofielen Cultuurhistorie' voorzien in de uitwerking hiervan. Daarmee wordt voor gemeenten, rijk en andere partijen duidelijk wat de provincie onder het provinciaal belang cultuurhistorie verstaat en wat daarvan de consequenties voor ruimtelijke ontwikkelingen zijn. De Regioprofielen Cultuurhistorie hebben, naast het geven van heldere richtlijnen voor ruimtelijke ontwikkelingen, vooral ook tot doel om te informeren en inspireren. De inzet is dat de provincie informeert, stimuleert, overlegt, en waar nodig (bij)stuurt.

Naast een ontwikkelingsgerichte aanpak beschikt de provincie over een aantal instrumenten om archeologische waarden te beschermen of om voor te schrijven dat deze tijdig worden opgespoord en meegewogen (handhaving):

- Op grond van de Monumentenwet 1988 kunnen ook provincies archeologische monumenten aanwijzen. Voor verandering of versterking is een vergunning vereist. Binnen de onderzoeksgebied ontbreken provinciale archeologische monumenten.
- Provincies hebben in het Streekplan vastgelegd welke archeologische vindplaatsen en verwachtingsgebieden zij als waardevol beschouwen. De provincie Zuid Holland heeft een cultuurhistorische hoofdstructurenkaart (CHS) waarop onder andere deze behoudenswaardige terreinen en verwachtingsgebieden staan aangegeven. Deze kaart geldt als toetsingskader bij de ruimtelijke planvorming. Wel kan worden gesteld dat met de komst van de gemeentelijke verwachtingskaarten de inhoudelijke betekenis van de veel globalere CHS beperkt is.

Provincies treden op als Bevoegd Gezag in het kader van provinciale projecten zoals aanleg van provinciale wegen. Ook bij grootschalige ontgrondingen spelen de Provincies een centrale rol ten aanzien van het archeologisch besluitvormingsproces.

Beleid en bescherming op gemeentelijk niveau

Aansluitend op de implementatie van de Wamz zijn veel gemeenten begonnen met het ontwikkelen en implementeren van een eigen archeologie- of erfgoedbeleid.

- voor de gemeente Bergambacht is in 2011 een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart tot stand gekomen (RAAP-rapport 2232; Wink e.a., 2011). Rapport en kaarten vormen de basis voor het gemeentelijk archeologiebeleid. De omgang met archeologische waarden en verwachtingen is hierin onder andere geregeld door middel van voorschriften ('beschermende regels') in het bestemmingsplan.
- Via de Gemeentelijke Monumentenverordening en op basis van de Monumentenwet kunnen gemeenten behoudenswaardige archeologische vindplaatsen aanwijzen als gemeentelijk monument. Voor verandering of versterking van een gemeentelijk monument is een vergunning vereist. Binnen de onderzoeksgebied ontbreken gemeentelijke monumenten.

1.3.2 Beleid ten aanzien van gebouwde monumenten en overige cultuurhistorie

Bescherming op rijksniveau

Binnen het rijksbeleid wordt cultuurhistorie volwaardig in het planproces meegenomen (onder andere vastgelegd in de nota Ruimte en de nota Belvédère 1999). Waar mogelijk stimuleert het rijk ingrepen waarvoor cultuurhistorie als inspiratiebron wordt gebruikt, en de regionale identiteit wordt versterkt. Het rijk beschermt met name objecten van nationale en internationale waarde.

- Voor het gebouwde erfgoed geldt bescherming van rijkswege wanneer objecten zijn opgenomen in de lijst van rijksmonumenten. Voor verandering of sloop is een vergunning vereist.
- Daarnaast kunnen samenhangende delen van dorpen en steden worden beschermd wanneer ze aangewezen zijn als beschermd dorps- of stadsgezicht. Ze zijn geselecteerd volgens artikel 1b van de Monumentenwet 1988. Voor verandering of sloop is een vergunning vereist. In de praktijk komt het er op neer dat het vrijwel altijd (land)huizen, en bedrijfsgebouwen en historische kernen zijn die onder deze regimes vallen en nauwelijks historische structuren als dijken en wegen.

Bescherming op provinciaal niveau

Ook de provincie beschikt over een aantal instrumenten om cultuurhistorische waarden te ontzien dan wel te beschermen.

- Op grond van de Monumentenwet kunnen ook provincies provinciale monumenten aanwijzen. Voor verandering of sloop is een vergunning vereist.
- Provincies leggen in het Streekplan vast welke cultuurhistorische objecten en structuren zij als waardevol beschouwen. Deze inventarisatie geldt als toetsingskader bij de ruimtelijke planvorming. Van gemeenten wordt verwacht dat ze bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening houden met de waarden vastgelegd in het streekplan.

Bescherming op gemeentelijk niveau

- Via de Monumentenverordening en op basis van de Monumentenwet kunnen gemeenten gemeentelijke monumenten aanwijzen. Voor verandering of sloop van een gemeentelijk monument is een vergunning vereist.

- Via het bestemmingsplan kunnen gemeenten waardevolle cultuurhistorische objecten of elementen aanmerken en onder het regime van een aanleg- of sloopvergunning plaatsen.

1.4 Kwaliteitsborging

De bureaustudie (aspect archeologie) voldoet aan de voorwaarden zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (versie 3.2) en sluit aan op de werkwijze zoals opgenomen in het convenant tussen RWS en RCE (november 2007) en de Leidraad Archeologie en Infrastructuur (Rijkswaterstaat 2009). Het resultaat dient als basisdocument ten behoeve van vergunningverlening door bevoegd gezag (Gemeenten Bergambacht) in het kader van de archeologische monumentenzorg (AMZ).

2 Gebiedsanalyse

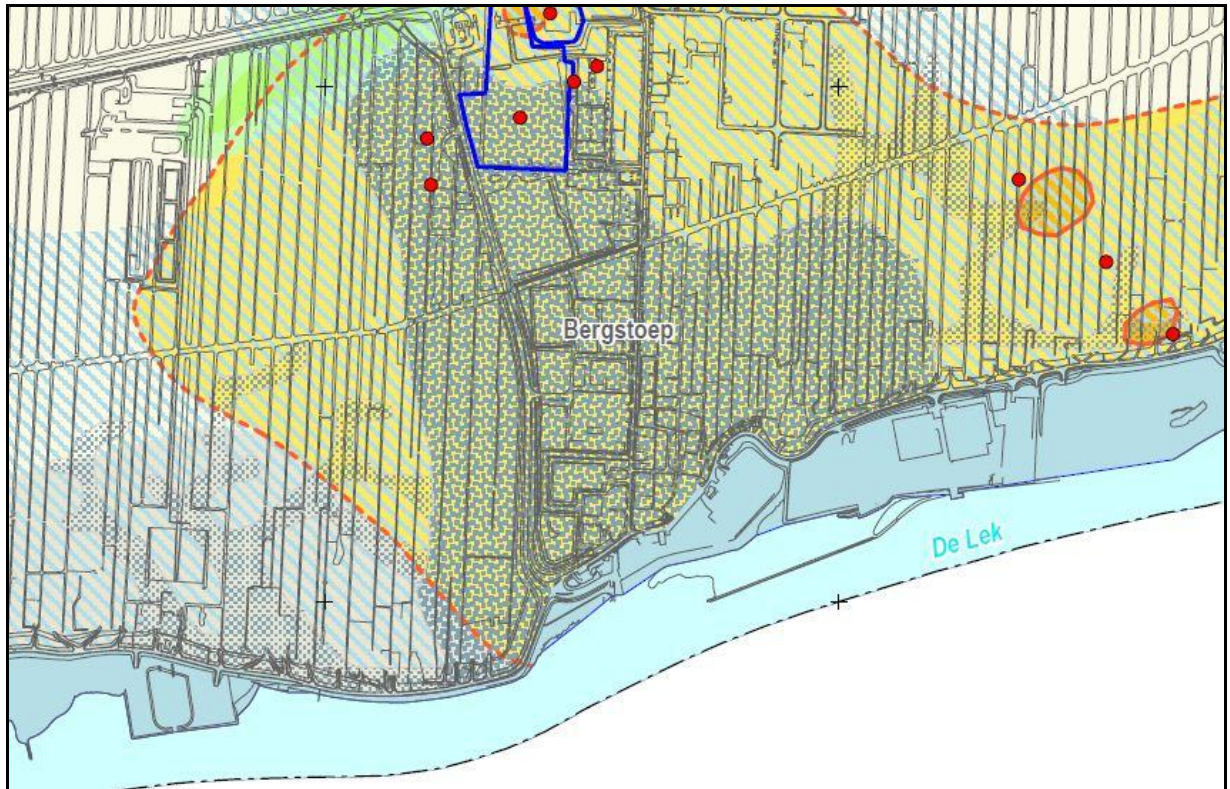
2.1 Paleo-landschappelijke opbouw en bewoningsgeschiedenis (gebiedsbiografie)

Meandergordel van de Lek

Het onderzoeksgebied ligt in de uiterwaarden van de Lek waarvan de ondergrond wordt bepaald door de zandige meandergordelafzettingen van de Lek. De Lek is een relatief jonge tak van de Rijn die rond de jaartelling (datering 1950 BP) op gang komt en nog steeds actief is. De zandige meandergordelafzettingen liggen hoog in het landschap; bij Schoonhoven worden deze rond 3m +NAP aangetroffen (Wink e.a., 2011). In de 11^e-12^e eeuw wordt vanuit de dorpen op lokale schaal een aanvang gemaakt met de bedijking van de Lek. Een precieze datering ontbreekt, maar in ieder geval in de 13^e eeuw lijkt de Lekdijk een gesloten ring te vormen. Deze dijk ligt op vrij korte afstand van de rivier en lijkt systematisch aangelegd juist buiten het zandlichaam van de meandergordel van de Lek op de aangrenzende kleiige oeverzones. Hiermee lag de dijk op een stabiele ondergrond en werd het optreden van kwel onder de dijk door voorkomen. Ook elders in het rivierengebied is op veel plaatsen de middeleeuwse dijk gebouwd juist aan de rand van de meandergordel op kleiige oeverafzettingen. De Lek heeft bij Bergambacht, onder andere samenhangend met het hier aanwezige dikke pakket klei en veen, het geringe verhang en de getijdewerking, een anastomoserend karakter¹. Dit uit zich in een smalle en diep ingesneden meandergordel en verklaart de smalle uiterwaarden in deze regio. De oeverafzettingen van de Lek reiken gemiddeld tot circa 500 meter landinwaarts (figuur 2.1). Ter hoogte van het onderzoeksgebied ligt een waaier van zandige overslaggrond die nog verder noordwaarts reikt. Overslaggrond is ontstaan bij dijkdoorbraken, waarbij uitgekolkte zand over het achterland wordt afgezet.

---

¹ Anastomoserende rivieren worden gekenmerkt door meerdere onderling verbonden geulen, die komgebieden omsluiten. De individuele geulen kunnen recht, meanderend of vlechtend zijn. Veelal bestaan anastomoserende systemen uit rechte geulen, die over het algemeen smal en diep zijn. In tegenstelling tot meanderende geulen verplaatsen de bochten in rechte geulen zich nauwelijks zijwaarts. Vorming van brede kronkelwaarden komt dan ook niet voor bij anastomoserende systemen. In een anastomoserend systeem treden regelmatig stroomgordelverleggingen op en komen crevasseafzettingen veelvuldig voor. Met name in het Atlanticum en Subboreaal kwamen onder invloed van een snelle zeespiegelstijging in het westelijke en centrale rivierengebied bijna uitsluitend rechte rivieren voor.

Figuur 2.1: uitsnede archeologische verwachtingskaart gemeente Bergambacht met onder andere weergave van archeolandschappelijke eenheden. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de uiterwaarden van de Lek met een lage archeologische verwachting. Binnendijs wordt het beeld gedomineerd door rivierduinafzettingen in de ondergrond (gele arcering), de oeverwal van de Lek (blauwe arcering), en een zone met overslaggronden (blauw stippen motief).

De rivier beteugeld (16^e – 19^e eeuw)

Was de oeverwal van de Lek binnen de riviervlakte al een relatief aantrekkelijke locatie voor bewoning voor aanleg van de Lekdijk, na aanleg werd de Lekdijk noodgedwongen steeds meer een concentratie van bewoning en andere activiteiten. Als gevolg van de bedijking en ontwatering trad in het achterland klink op, en kwam dit steeds lager te liggen. Als gevolg hiervan hadden dijkdoorbraken steeds grotere gevolgen. Dat de Lekdijk het bij hoge waterstanden vaak niet hield blijkt wel uit de diverse wielen (dijkdoorbraakkolken) en het bochtige verloop. Juist ter hoogte van het onderzoeksgebied is een binnengedijkt wiel gesitueerd dat gevormd is tijdens een dijkdoorbraak in de 1760 als gevolg van kruierend ijs. De Lekoeverwal en Lekdijk vormt de oudste ontginningsas, van waaruit het veengebied in noordelijke richting werd ontgonnen (11^e-12^e eeuw). Met een geleidelijk betere beheersing van het binnendijkse water, onder andere door aanleg van kaden en afwateringen kon ook dit gebied geleidelijk worden ontgonnen vanuit nieuwe ontginningsassen. De toepassing van windmolens vanaf de 15^e eeuw vormde een belangrijke verbetering om het grondwater via boezems te kunnen lozen op Lek en andere wateren. Ter hoogte van het onderzoeksgebied waterde het binnendijkse gebied in de 12^e en 13^e eeuw nog vrij af op de Lek. Later alleen nog bij lage waterstanden via een sluis (de Hoekse sluis, figuur 2.2). Vanaf de 18^e eeuw verrees hier een bovenmolen (de Hoekse molen) waarmee het water uit de boezem van Bergambacht bij hoge waterstanden van de Lek werd uitgemalen. In 1871 werd bij Hoekse sluis een sterkere stellingmolen gebouwd die in 1926 alweer werd afgebroken met de ingebruikname van een krachtig motergemaal. De locatie van de uitwatering vormt al eeuwen een vast punt in de dijk. Juist hier

ontstond een kleine veerdienst met het aan de overkant gelegen gebied. De veerstoep geleid het uittredend boezemwater naar de Lekgeul.

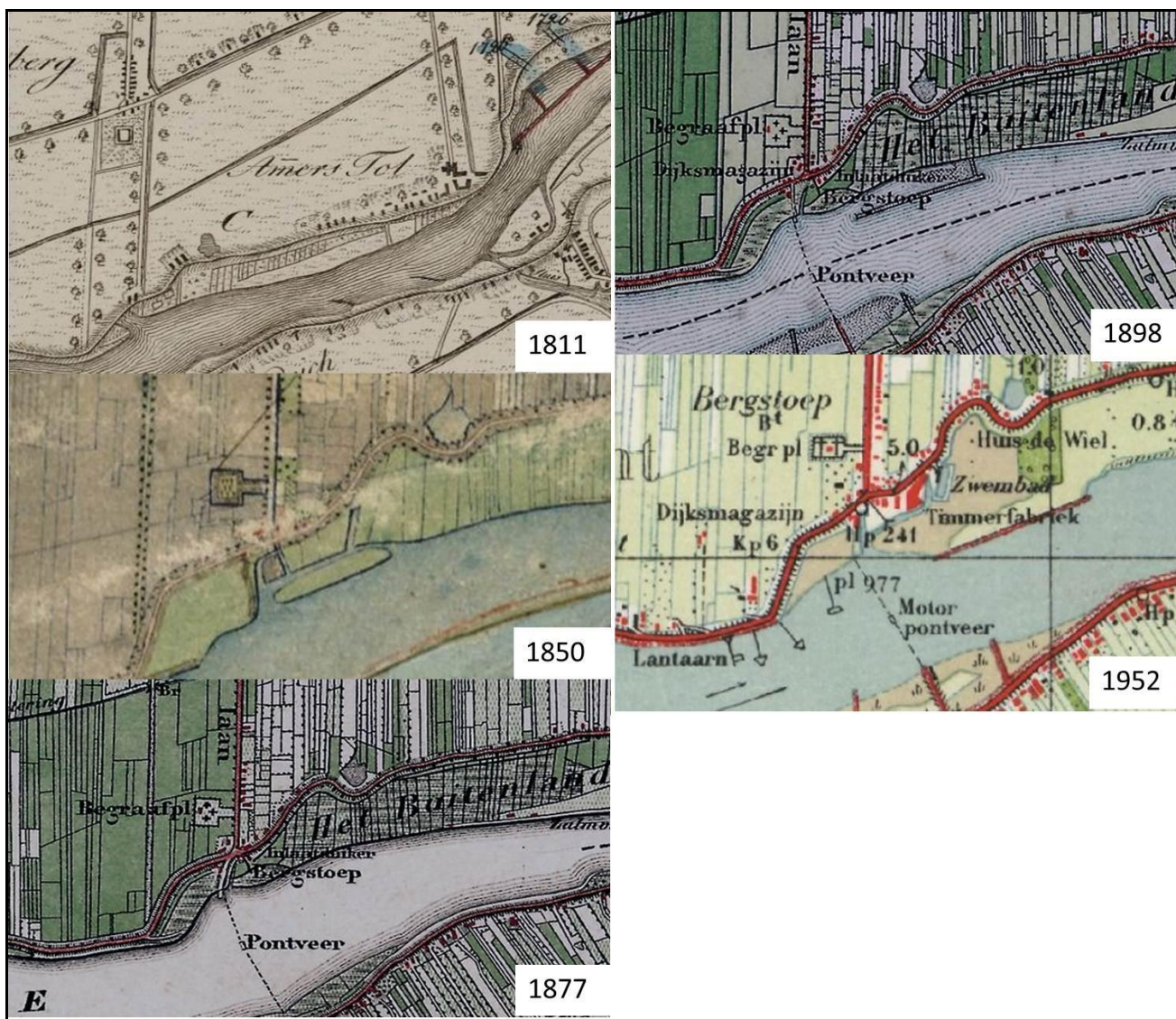
De Lek had na de bedijking weinig ruimte meer om natuurlijk te overstromen. Alle energie concentreerde zich sindsdien binnen de dijken, met uitzondering van de periode met doorbraken. Als gevolg hiervan kreeg de Lek een ander karakter en veranderde van een rivier met één diepe hoofdgeul, naar een rivier met meerdere, relatief ondiepe, snel verplaatsende geulen en eilanden. Met behulp van kribben en dammen kon de mens eeuwenlang relatief succesvol ingrijpen in dit proces en de Lek dwingen tot één hoofdstroom. Ter hoogte van het onderzoeksgebied lag deze stroom eeuwenlang dicht tegen de voet van de Lekdijk. Op een kaart van 1696 (figuur 2.2) ligt de Lekoever aan de voet van de noordelijke Lekdijk. Vanaf de 19e eeuw is op historische kaarten een licht noordwaartse beweging te zien, waarbij geleidelijk het oppervlak buitendijkse gronden toeneemt (figuur 2.3). Dit 'buitenland' wordt gekenmerkt door een smalle verkaveling dwars op de dijk en is in de 19^e eeuw hoofdzakelijk in gebruik als hooiland. Eind 19^e eeuw wordt het gewonnen land vastgelegd door middel van een langsdam. Deze dam maakt deel uit van het pakket van normalisatiemaatregelen waarmee in de tweede helft van de 19^e eeuw in het hele rivierengebied de vaargeulen worden vastgelegd. De dam ligt er nog steeds en vormt de scheiding tussen het onderzoeksgebied en de Lekgeul. De geulvormige waterpartij langs de noordgrens van het onderzoeksgebied moet in de 20^e eeuw zijn gegraven na vorming van het 'buitenland', hetgeen te maken moet hebben met de dan ontwikkelende bedrijvigheid.

Figuur 2.2. Historische kaartbeeld van het onderzoeksgebied met uitwatering van boezem van Bergambacht via de Hoekse Sluis in de Lek die pal tegen de noordelijke Lekdijk ligt (kaart 1696 van Johannes Leupenius, bron: www.watwaswaar.nl).

Bovenstaande analyse resumerend kan worden gesteld dat het onderzoeksgebied deel uitmaakt van een zeer jong uiterwaardenlandschap dat gevormd moet zijn in de afgelopen eeuwen onder invloed van op- en aanslibbing van de Lekoever met een uitbreiding in zuidelijke richting. Oudere gronden zijn daarvoor al volledig opgeruimd door de eroderende werking van de Lek. Markant voor het gebied is de middeleeuwse bochtige Lekdijk, de eeuwenoude uitwatering van de boezem van Bergambacht (sluis/duiker) en de historische veeroversteek.

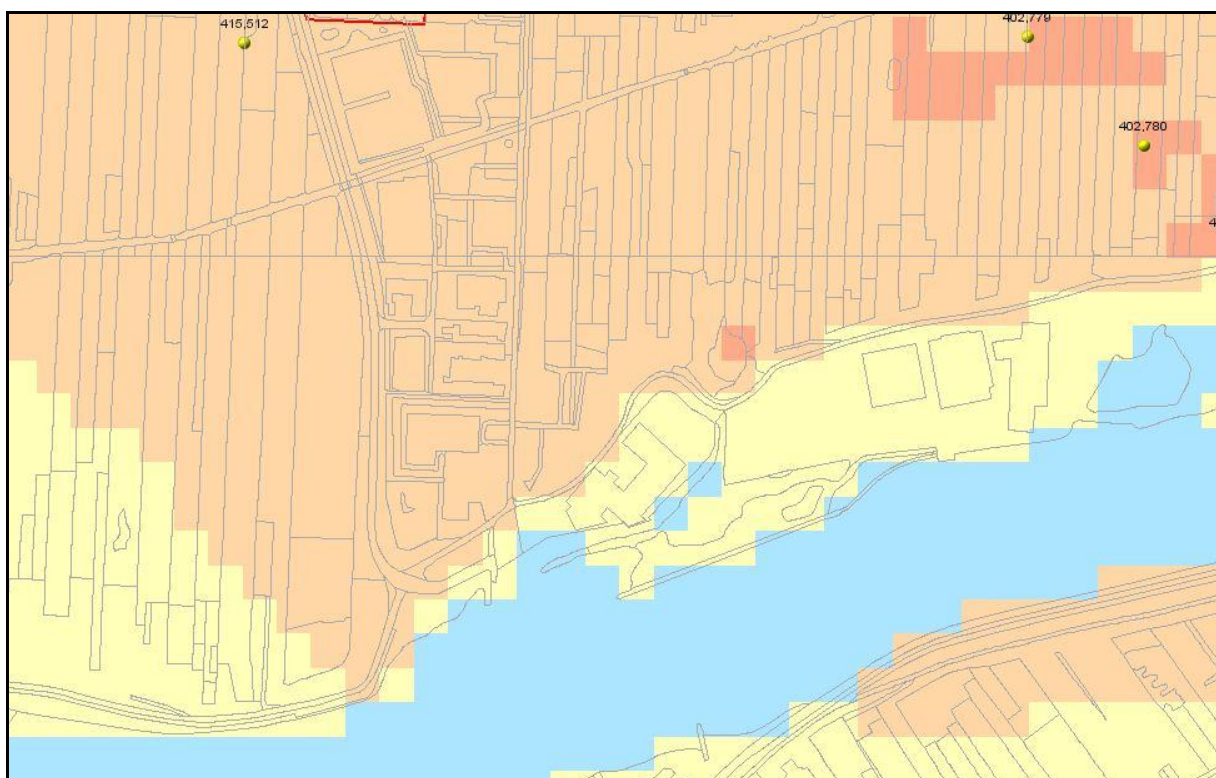

Figuur 2.3. Stappen door de tijd met de topografische kaart van 1811-1952 (bron: www.watwaswaar.nl). Een korte periode waarin onder invloed van riviernormalisatie de uiterwaard haar huidige vorm krijgt.

2.2 Bekende vindplaatsen en archeologische verwachting

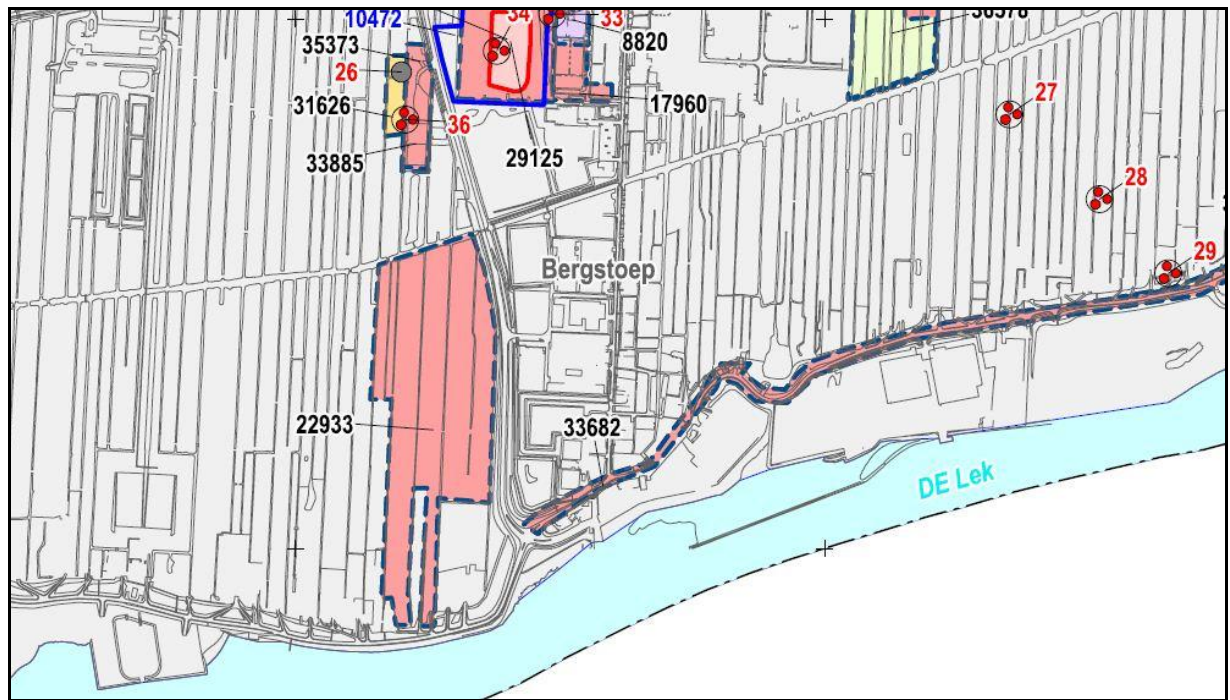
Bekende vindplaatsen

Aansluitend op de vastgestelde zeer jonge datering van afzettingen zijn binnen de grenzen van het onderzoeksgebied geen archeologische vindplaatsen bekend (figuren 2.4 en 2.5). Op enige afstand van het onderzoeksgebied zijn binnendijks wel vindplaatsen geregistreerd die ofwel samenhangen met het diep onder het maaiveld gesitueerde rivierduinenlandschap, ofwel samenhangen met de middeleeuwse en jongere bewoning van Bergambacht en andere historische woonlocaties. De verschillende historische kaarten (vanaf 17^e eeuw) geven geen directe aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten uit de Nieuwe Tijd (zoals bijvoorbeeld aanduidingen van veldovens, huislocaties, etc.) binnen de grenzen van het onderzoeksgebied.

Figuur 2.4. Indicatieve kaart van archeologische waarden met bekende vindplaatsen (AMK-terreinen, ARCHIS-waarnemingen). Aan de uiterwaarden is een lage kans op het aantreffen van archeologische resten toegekend. Binnendijks ligt een omvangrijk gebied met een middelhoge verwachting, samenhangend met een hier gelegen afgedekt rivierduinenlandschap.

Figuur 2.5. Archeologische vindplaatsenkaart gemeente Bergambacht (Wink e.a., 2011). De roze zones betreffen archeologische onderzoeksgebieden uit te verleden. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied en in de nabije omgeving daarvan ontbreken bekende vindplaatsen.

Archeologische verwachting

Zowel op de Indicatieve Kaart Van Archeologische Waarden (IKAW) als op de verwachtingskaart van Bergambacht is aan de uiterwaarden van de Lek een lage verwachting toegekend op het aantreffen van archeologische resten (figuur 2.1 en 2.4). In het binnendijks aangrenzende gebied is de verwachting variabel en wordt deze met name bepaald door de aanwezigheid van rivierduinafzettingen in de ondergrond (periode Steentijden) en de ligging van historische bewoningslocaties (periode Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd). De lage verwachting voor de uiterwaarden ter hoogte van het onderzoeksgebied sluit goed aan op de historische kaartbeelden. Hier lag tot in de Nieuwe tijd de geul van de Lek.

Op basis van de in § 2.1 beschreven ontwikkeling van het gebied kan een specifiekere uitspraak worden gedaan over de kans op het aantreffen van archeologische resten:

Voor het gehele onderzoeksgebied geldt een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten (*in situ*). Wel moet daarbij worden opgemerkt dat, hoewel de kans niet hoog is, rekening dient te worden gehouden met de aanwezigheid van goed geconserveerde water-gerelateerde archeologische resten. Te denken valt hierbij aan resten van beschoeiingen, kribben, vaartuigen, afvalzones, visactiviteiten, etc, vanaf de Late Middeleeuwen en uit de Nieuwe Tijd. Ervan uitgaand dat de gehele uiterwaard in het verleden deel heeft uitgemaakt van de Lekgeul kunnen deze resten overal verwacht worden, ook binnen de grenzen van het onderzoeksgebied.

2.3 Cultuurhistorische kenmerken (waardering)

Uitgaande van de beschreven ontwikkelingen door de tijd kunnen aan het onderzoeksgebied en omliggend uiterwaard een aantal specifieke cultuurhistorische kenmerken en thema's worden toegekend die het gebied karakteriseren tot wat het nu is. Deels zijn deze tastbaar en zichtbaar, deels zijn deze verdwenen maar is het verhaal van betekenis voor de huidige beleving van de plek. De kenmerken bieden aanknopingspunten tot een gebiedseigen, cultuurhistorische verantwoorde inrichting van het gebied (zie § 3.3). In het algemeen is de cultuurhistorische waardering matig, samenhangend met de grootschalige ontwikkelingen in de afgelopen decennia en het ontbreken van cultuurhistorische ankerpunten ('hotspots').

Uitwatering van de boezem van Bergambacht: vast punt in de getergde middeleeuwse dijk

De Lekdijk vertoont ter hoogte van het onderzoeksgebied een grillig verloop samenhangend met dijkdoorbraken en dijkherstel. Een groot wiel juist ten noordoosten van het onderzoeksgebied domineert het dijkverloop na een dijkdoorbraak in 1760. Het Hoekse Sluisje vormt een middeleeuwse uitwatering in de dijk waarmee later de boezem van Bergambacht middels een systeem van molens afwaterde op de Lek. De uitwatering werd via een krib in de Lek; een krib die zich ontwikkelde tot veerstoeper in de 19^e eeuw en thans de westgrens vormt van het onderzoeksgebied. Rond veerstoeper en uitwatering ontwikkelde zich vanaf eind 19^e eeuw de nodige bedrijvigheid, ten behoeve waarvan tevens een nieuwe kreek is gegraven. Uitwatering, veerstoeper en bedrijvigheid vormen een cultuurhistorische ensemble wat in hoge mate bepalend is voor het huidige beleving van de locatie. De naam Bergstoeper sluit daar mooi op aan.

Figuur 2.5. Het haventje van Bergstoeper rond 1930 met kleinschalige bedrijvigheid (timmerfabriek, veevoederfabriek, graanmalerij, en een kaaspakhuis) en links een stukje van de veerstoeper (bron: www.geschiedenisvanzuidholland.nl)

Jong land van op- en aanwassen

In de Late Middeleeuwen en begin Nieuwe Tijd ligt de Lekgeul aan de voet van de dijk en is er nauwelijks sprake van een uiterwaard. In de periode daarna migreert de Lekgeul iets zuidwaarts en vormt zich een uiterwaard: het buitenland. Deze wordt juist oost van het onderzoeksgebied gekenmerkt door een zeer smalle percelering dwars op de dijk. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zelf is de percelering minder expliciet samenhangend met de uitwatering, de veerstoep, de 20^e eeuwse bedrijvigheid, en de geringe breedte van de uiterwaard. De aanleg van een langsdam aan het eind van de 19^e eeuw heeft het onderzoeksgebied verankerd en voorkomt dat de Lekgeul weer noordwaarts verplaatst.

Hoofdstuk 3. Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies gebiedsanalyse

Archeologie

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een zeer jong uiterwaardenlandschap dat gevormd moet zijn in de afgelopen eeuwen onder invloed van op- en aanslibbing van de Lekoever met een lichte uitbreiding in zuidelijke richting. Oudere gronden zijn daarvoor al volledig opgeruimd door de eroderende werking van de Lek. Hiermee samenhangend en aansluitend op de beschikbare archeologische verwachtingskaarten geldt voor het gehele onderzoeksgebied een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten (*in situ*). Wel moet daarbij worden opgemerkt dat, hoewel de kans niet hoog is, rekening dient te worden gehouden met de aanwezigheid van goed geconserveerde water-gerelateerde archeologische resten. Te denken valt hierbij aan resten van beschoeiingen, kribben, vaartuigen, afvalzones, visactiviteiten, etc, vanaf de Late Middeleeuwen en uit de Nieuwe Tijd. Ervan uitgaand dat de gehele uiterwaard in het verleden deel heeft uitgemaakt van de Lekgeul kunnen deze resten overal verwacht worden, ook binnen de grenzen van het onderzoeksgebied.

Cultuurhistorie

Het onderzoeksgebied ligt op de oever van de Lek, die in de afgelopen twee eeuwen middels dammen en kribben is vastgelegd. De eind 19^e eeuw aangelegde langsdam, vormt een harde grens tussen de huidige geul en het jonge uiterwaardenlandschap. Markant voor het onderzoeksgebied is de middeleeuwse bochtige Lekdijk, de eeuwenoude uitwatering van de boezem van Bergambacht (sluis/duiker), de historische veeroversteek/aanlegplaats en de bedrijvigheid, inclusief gegraven kreekje, dat zich hieromheen ontwikkelde. Uitwatering, veerstoep en bedrijvigheid vormen een cultuurhistorische ensemble wat in hoge mate bepalend is voor het huidige beleving van de locatie.

3.2 Maatregelen in het kader van de archeologische monumentenzorg

Op basis van de verwachte jonge datering van afzettingen, het ontbreken van bekenden vindplaatsen en aanwijzingen voor de aanwezigheid van overige cultuurhistorische resten worden in het kader van een zorgvuldige Archeologische Monumenten Zorg geen aanbevelingen gedaan voor nader archeologische onderzoek voorafgaand aan eventuele graafwerkzaamheden.

In het hele gebied bestaat een kans op het aantreffen van mogelijk goed geconserveerde water-gerelateerde archeologische resten. Te denken valt hierbij aan resten van beschoeiingen, kribben, vaartuigen, afvalzones, visactiviteiten, etc, vanaf de Late Middeleeuwen en uit de Nieuwe Tijd. Het gaat om structuren en objecten waarvan de ligging moeilijk op voorhand te bepalen is door middel van regulier karterend veldonderzoek. Uitgaande van een lage verwachting is derhalve het advies de geplande graafwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. In welke vorm (actief/passief) hangt onder andere af van de ontgravingsdiepten en de ontgravingsmethoden. Een archeologische begeleiding dient te worden uitgevoerd op basis van een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen.

Bekende structuren en objecten (zie kaartbijlage)

Aan de hand van de landschapsanalyse zijn binnen het onderzoeksgebied een beperkt aantal cultuurhistorische structuren en objecten te onderscheiden waarvan de ligging eenduidig op kaart en in het veld is te bepalen. Te denken valt hierbij aan:

- de langsdam (eind 19^e eeuw)
- de historische veerstoep
- het uitwateringspunt

Hoewel deze structuren van historische betekenis zijn, is hun archeologische waarde zeer beperkt en worden in het kader van de AMZ geen aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek en/of bescherming.

3.3 Handreikingen voor een cultuurhistorisch verantwoord gebiedseigen ontwerp

Hoewel de huidige cultuurhistorische waardering zeer matig is kunnen uitgaande van de beschreven cultuurhistorische identiteit beperkt aanbevelingen worden gedaan voor het ruimtelijk ontwerp.

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van het waterfront van Bergstoep; een buurtschap dat georiënteerd is op de Lekdijk en waarvan de oorspronkelijke bedrijvigheid direct gekoppeld is aan de Lek en hier aanwezige veerstoep, uitwateringspunt en aanlegplaats. De aanleg van een eventuele nieuwe haven sluit vanuit historisch oogpunt dan ook goed aan op de historische functie van het gebied. Wel dient rekening te worden gehouden met het lokale karakter van de locatie. Met name ter hoogte van de veerstoep heeft het huidige landschapsbeeld nog een dorps karakter. Dit in tegenstelling tot de oostelijk aangrenzende grootschalige bedrijvigheid. Bij aanleg en inrichting van een nieuwe haven zou derhalve het accent dienen te liggen op het behouden en versterken van de dorpse omgeving van de veerstoep, en concentratie van meer industriële / grootschalige bedrijvigheid in het gebied ten oosten hiervan. Dat daarvoor groen moeten wijken voor blauw lijkt vanuit cultuurhistorisch oogpunt geen bezwaar, temeer omdat daarmee de 19^e eeuwse langsdam weer als functionele waterscheiding zichtbaar kan worden gemaakt.

Ter hoogte van de veerstoep liggen mogelijkheden voor een recreatieve invulling waarbij het historische verhaal als inspiratiebron kan dienen. Denk daarbij aan het beleefbaar maken van de historische uitwatering (Hoekse Sluis / Hoekse molen) en de geschiedenis van Bergstoep middels informatievoorziening of verbeelding.

Geraadpleegde bronnen

ARCHIS (ARCHEologisch Informatie Systeem), Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort)

Archeologische Monumentenkaart (AMK) Provincie Gelderland

KICH (Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie)

Groningen, C.L., van, 1996. De Krimpenerwaard. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist /Waanders Uitgevers, Zwolle 1996 (tweede druk)

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. *Grote Historische Atlas, schaal 1:50.000; Deel 4: Zuid-Nederland 1838-1857*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Wink, K., R. Klaarenbeek, G. de Boer, I. Schute & R.Kroes, 2011. Donkbewoners en veenontginners in kaart gebracht. Gemeente Bergambacht. Een archeologische verwachtings- en beleidskaart en een historisch-geografische waardenkaart. *RAAP-rapport 2232*, RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

www.nationaalarchief.nl

www.watwaswaar.nl

www.bodemdata.nl

www.ahn.nl

www.geschiedenisvanzuidholland.nl